

Διατομεακή πρωτοβουλία με στόχο την ευαισθητοποίηση για τις ανάγκες της ψυχικής υγείας των κρατουμένων τόσο κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής τους, όσο και και μετά την αποφυλάκισή τους

(2018-1-DE02-KA204-005144)

Έκθεση 2^{ου} Παραδοτέο:

Εκπαιδευτικές ανάγκες των εμπλεκόμενων στον τομέα της παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας εντός του ποινικού συστήματος. Κατάρτιση και καλές πρακτικές.

Συγγραφή και Επιμέλεια:

Athens Lifelong Learning Institute, Δεκέμβριος 2019

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών, και η Επιτροπή δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

[Erasmus+ Project AWARE: Building awareness of mental health needs in the criminal justice system](#) © 2018-2021 by [AWARE Project Partnership](#) is licensed under [Attribution-](#)

[NonCommercial 4.0 International](#)

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή στο έργο
2. Επισκόπηση των στόχων και προεπισκόπηση του 2^{ου} Παραδοτέου
3. Δημογραφικά στοιχεία
4. Προσωπική εμπειρία
5. Εκπαίδευση
6. Αξιολόγηση της ψυχικής υγείας στο σωφρονιστικό σύστημα
7. Θεραπευτικές προσεγγίσεις
8. Αυτοκτονικές συμπεριφορές στον πληθυσμό των φυλακών
9. Μέριμνα μετά την αποφυλάκιση
10. Συμπεράσματα

Εταίροι του προγράμματος AWARE

<p>Bremen Ministry of Justice and Constitution Γερμανία</p>	
<p>Athens Lifelong Learning Institute Ελλάδα</p>	
<p>BSAFE LAB Law Enforcement, Justice and Public Safety Research and Technology Transfer Laboratory UBI University of Beira Interior Πορτογαλία</p>	
<p>CPIP Center for Promoting Lifelong Learning Ρουμανία</p>	
<p>ICPA International Corrections and Prisons Association Ολλανδία</p>	
<p>IPS_Innovative Prison Systems Πορτογαλία</p>	
<p>New Bulgarian University Βουλγαρία</p>	

Εισαγωγή στο έργο

Στόχοι

Το έργο AWARE χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Erasmus +. Έχει σχεδιαστεί ως απάντηση στο υπάρχον πρόβλημα των ψυχικών ασθενειών στον πληθυσμό των κρατουμένων στα καταστήματα κράτησης καθώς και στο πληθυσμό των αποφυλακισμένων. Η συνύπαρξη της ψυχικής ασθένειας και του εγκλεισμού αποτελεί τροχοπέδη στη θεραπεία και την αποκατάσταση των κρατουμένων, επηρεάζοντας κατά συνέπεια τον τρόπο αντιμετώπισης του εν λόγω πληθυσμού, τόσο από το ίδιο το σωφρονιστικό σύστημα όσο και από την κοινωνία.

Το έργο περιλαμβάνει τρεις κύριους στόχους. Ο πρώτος είναι η παροχή καλύτερης κατάρτισης και η ανάπτυξη δεξιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων που λειτουργούν μέσα στις φυλακές (προσωπικό καταστημάτων κράτησης κοινωνικοί λειτουργοί, ΜΚΟ, κ.λπ.). Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα όσον αφορά τόσο στο πεδίο της πρόληψης, όσο και στο πεδίο της θεραπείας των ψυχικών ασθενειών.

Σε δεύτερο επίπεδο - και ως αποτέλεσμα του πρώτου στόχου - οι συνθήκες διαβίωσης και οι δεξιότητες ζωής των κρατουμένων αναμένεται να βελτιωθούν επίσης, συμβάλλοντας έτσι στη μελλοντική κοινωνική τους επανένταξη.

Τέλος, ο τρίτος στόχος είναι η δημιουργία ενός πλαισίου κοινωνικής αλληλεγγύης και αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο των (πρώην) φυλακισμένων μέσω της ενημέρωσης και της πληροφόρησης από πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, ιστότοπους κλπ. Αυτή η τριπλή προσέγγιση θα λειτουργήσει αλληλεπιδραστικά, δηλαδή ο κάθε στόχος θα παρέχει ενισχύει τους άλλους δύο, αυξάνοντας την αποτελεσματικότητα της πρωτοβουλίας και του έργου εν γένει.

Εταίροι του προγράμματος

Ο διακρατικός χαρακτήρας του έργου εγγυάται τόσο την οικουμενικότητα του, όσο και τη δυνατότητά του να δώσει έμφαση τόσο στα διαπολιτισμικά εμπόδια και τις ιδιαιτερότητες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν κατά την εφαρμογή, όσο και στο στρατηγικό σχεδιασμό της επικείμενης εκπαιδευτικής δράσης του. Επιπλέον, οι παρεμβάσεις και η ανατροφοδότηση από τους διαφορετικούς εταίρους υλοποίησης του έργου, αναμένεται να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα των δράσεων του καθώς και να παράσχουν μια πολύπλευρη προσέγγιση του θέματος. Το έργο συντονίζεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης με τη συμμετοχή έξι ακόμη οργανισμών από πέντε διαφορετικές χώρες. Παρακάτω παρουσιάζονται συνοπτικά οι εταίροι:

Bremen Senate of Justice and Constitution - Γερμανία.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης ανήκει στην περιφερειακή δημόσια διοίκηση της Γερμανίας και έχει πάνω από 20 χρόνια εμπειρίας στο συγκεκριμένο πεδίο. Ο φορέας έχει συνάψει συνεργασίες με πολλούς άλλους οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στην επανένταξη, την ενσωμάτωση των κρατουμένων στο κοινωνικό σύνολο, και την απόκτηση δεξιοτήτων ζωής

IPS – Innovative Prison Systems – Πορτογαλία.

Η Innovative Prison Systems είναι μια ερευνητική και συμβουλευτική εταιρεία που ασχολείται με όλες τις πτυχές του σωφρονιστικού συστήματος καθώς και των υπόλοιπων σχετικών δομών και οργανισμών. Η IPS έχει επίσης πολύχρονη εμπειρία σε δράσεις επανένταξης πρώην κρατουμένων στο κοινωνικό σύνολο μέσω της χρήσης τεχνολογικών μέσων.

CPIP - Center for Promoting Lifelong Learning – Ρουμανία.

Το Center for Promoting Lifelong Learning είναι μια ΜΚΟ που υλοποιεί έργα τα οποία που συμβάλλουν στην προώθηση της δια βίου μάθησης και στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων. Έχει εξειδικευτεί στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, στις

οποίες φυσικά περιλαμβάνονται και οι πρώην παραβάτες του νόμου και νυν κρατούμενοι.

Athens Lifelong Learning Institute – Ελλάδα.

Το Athens Lifelong Learning Institute είναι μια ΜΚΟ με μακροχρόνια εμπειρία στη διά βίου μάθηση και την εκπόνηση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης, ο κεντρικός στόχος του Ινστιτούτου είναι η προώθηση της κοινωνικής ένταξης όλων, μέσω καινοτόμων τεχνικών και μεθόδων.

ICPA - International Corrections and Prisons Association – Ολλανδία.

Η International Corrections and Prisons Association είναι επίσης μια ΜΚΟ η οποία δραστηριοποιείται ως σύμβουλος στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών (ECOSOC) και απευθύνεται στους εργαζόμενους στο σωφρονιστικό σύστημα. Η ICPO διαθέτει μεγάλη εμπειρία σε έργα και συνεργασίες με πολλούς διαφορετικούς φορείς από διαφορετικές χώρες τόσο εντός όσο και εκτός της ΕΕ - παρέχοντας την τεχνογνωσία και τις διασυνδέσεις που είναι απαραίτητες για την επιτυχία του παρόντος έργου.

University of Beira Interior – Πορτογαλία.

Το University of Beira Interior είναι ένα από τα νεότερα αλλά και τα πιο καινοτόμα δημόσια πανεπιστήμια της Πορτογαλίας. Το μέγεθος του ιδρύματος σε συνδυασμό με το ερευνητικό του έργο, καθώς και η ενασχόλησή του με τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία, αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία και την ανάπτυξη των δράσεων για το έργο AWARE.

New Bulgarian University – Βουλγαρία.

Το New Bulgarian University είναι ένα από τα κορυφαία Πανεπιστήμια της Βουλγαρίας, με ισχυρό υπόβαθρο σε τομείς όπως η κοινωνική εργασία και το δίκαιο. Διαθέτει επίσης μεγάλη εμπειρία σε ευρωπαϊκά προγράμματα και πολλούς καθηγητές οι οποίοι έχουν στενές διασυνδέσεις με ευρωπαϊκούς οργανισμούς και ανάλογη γνώση, γεγονός που το καθιστά αναπόσπαστο μέρος του έργου σε όλες τις πτυχές του.

Μεθοδολογία

Ο κύριος στόχος του δεύτερου Παραδοτέου του έργου AWARE είναι η συγγραφή μιας έκθεσης σχετικά με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εμπλεκομένων στον τομέα της παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας εντός και εκτός της φυλακής εκείνων δηλαδή που αλληλεπιδρούν κατά κύριο λόγο με τους κρατούμενους. Εδώ περιλαμβάνονται τόσο οι εργαζόμενοι καταστημάτα κράτησης όσο και τα μέλη των ΜΚΟ που λειτουργούν ως υποστηρικτικός μηχανισμός, δεδομένης της έλλειψης προσωπικού και των ποικίλων προβλημάτων που μπορεί να προκύψουν στο σωφρονιστικό σύστημα. Ο επόμενος στόχος του Παραδοτέου είναι η καταγραφή των στάσεων και των αντιλήψεων της κοινωνίας απέναντι στους κρατούμενους και η ευαισθητοποίησή της.

Λόγω του διεπιστημονικού χαρακτήρα του έργου καθώς και της εμπειρίας των εταίρων, αποφασίστηκε η χρήση μιας μεθοδολογίας πολλαπλών προσεγγίσεων. Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη του Παραδοτέου βασίστηκε σε τρεις διαφορετικές φάσεις. Η πρώτη φάση, αφορά το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας, το οποίο θα αναλυθεί διεξοδικότερα παρακάτω. Για τη δεύτερη φάση, τη συλλογή δηλαδή των ερευνητικών δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε μια συσσωρευμένη μέθοδος δειγματοληψίας δεδομένου ότι υπήρχε φυσική ομαδοποίηση σχετικά με τη θέση εργασίας των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Έτσι, οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν τυχαία από αυτές τις κατηγορικές ομάδες. Τέλος, κατά την τρίτη φάση έγινε η συλλογή των δεδομένων. Οι τεχνικές συλλογής δεδομένων διέφεραν από χώρα σε χώρα. Σε άλλες περιπτώσεις αποστέλλονταν ερωτηματολόγια μέσω ταχυδρομείου σε άλλες πάλι έγιναν τηλεφωνικές και διαδικτυακές συνεντεύξεις, ενώ τέλος διεξήχθησαν και συνεντεύξεις δια ζώσης.

Οι λόγοι για τους οποίους χρησιμοποιήθηκε μία μεθοδολογία έρευνας με βάση τα ποσοτικά δεδομένα έχουν να κάνουν με τη δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων και με το στόχο του έργου, που είναι η ευαισθητοποίηση για τα ζητήματα ψυχικής υγείας εντός και εκτός του σωφρονιστικού συστήματος. Επιπλέον, σε έναν τόσο “δύσκολο” και μεγάλο πληθυσμό, τα ποσοτικά δεδομένα συλλέγονται ευκολότερα ενώ είναι λιγότερο επιρρεπή σε επηρεασμένες απαντήσεις και προβληματικές μεταβλητές. Τέλος, τα

ποσοτικά στοιχεία επηρεάζουν περισσότερο τη λήψη αποφάσεων και παράγουν ακριβέστερα και πιο αξιόπιστα στατιστικά αποτελέσματα.

Πλατφόρμα “EU Survey”. Η πλατφόρμα “EU survey” χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη του ερωτηματολογίου, με σκοπό την εξασφάλιση πιο αξιόπιστων και πιο οργανωμένων αποτελεσμάτων. Το EU survey θεωρήθηκε ως η καλύτερη λύση για την ανάπτυξη του εργαλείου - ερωτηματολογίου του έργου AWARE, αφενός μεν γιατί διατίθεται σε 23 ευρωπαϊκές γλώσσες, αφετέρου δε γιατί διασφαλίζει την ανωνυμία των συμμετεχόντων. Επίσης στην επιλογή αυτή συνέβαλε τόσο η δυνατότητα ανταλλαγής αποτελεσμάτων μέσω της πλατφόρμας, όσο και η δυνατότητα της επικαιροποίησής τους. Τέλος, τα διαδικτυακά ερωτηματολόγια παρέχουν καλύτερο έλεγχο και ενημέρωση των συμμετεχόντων στην έρευνα, προκειμένου να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις.

Οι φάσεις ανάπτυξης του ερωτηματολογίου και της συνολικής έρευνας έχουν ως εξής:

Πρώτη Φάση – Βιβλιογραφική Έρευνα.

Η πρώτη φάση περιλάμβανε τη βιβλιογραφική έρευνα, μέσω της οποίας συλλέχθηκαν πρωτογενείς πληροφορίες σχετικά με το θέμα. Οι πληροφορίες αυτές χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για την αξιολόγηση των αναγκών του Παραδοτέου. Έτσι, διαμορφώθηκαν οι δύο άξονες της έρευνας. Ο πρώτος αφορά την εκπαίδευση των εμπλεκόμενων και ο δεύτερος την παροχή στήριξης σε (πρώην) παραβάτες. Πιο συγκεκριμένα, ο στόχος της έρευνας συγκεκριμενοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, πριν προσδιοριστούν οι πιο πρακτικές πτυχές του έργου. Ο ερευνητικός σχεδιασμός αφορά στην αποτύπωση των βέλτιστων και πιο αποτελεσματικών πρακτικών στο πλαίσιο του Παραδοτέου. Οι πρακτικές αυτές συλλέχθηκαν από διαφορετικές πηγές, ακαδημαϊκές και μη (ακαδημαϊκά περιοδικά, εθνικές εκθέσεις, βιβλία, εγχειρίδια κατάρτισης, βίντεο κ.λπ.), δημιουργώντας έτσι μια σφαιρική και αντικειμενική βάση για την ανάπτυξη των εργαλείων έρευνας και αξιολόγησης στην επόμενη φάση του έργου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι βέλτιστες πρακτικές αναδείχθηκαν για να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια ως οδηγός καθ’ όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης και υλοποίησης του έργου.

Δεύτερη Φάση – Ανάπτυξη Ερωτηματολογίου - Εργαλείου Αξιολόγησης.

Μετά από εκτενή μελέτη και τον εντοπισμό των διαφορετικών προσεγγίσεων και μεθοδολογικών πλαισίων της έρευνας, σχεδιάστηκε το ερωτηματολόγιο αξιολόγησης, το οποίο αποτέλεσε το βασικό εργαλείο της παρούσας έρευνας. Το εργαλείο αποτελείται από δύο διαφορετικά μέρη, ένα ποιοτικό και ένα ποσοτικό, προκειμένου να καταγραφούν πιο αποτελεσματικά οι διαφορετικές πτυχές του θέματος αλλά και οι ανάγκες των εμπλεκόμενων φορέων.

Όσον αφορά το ποιοτικό μέρος της έρευνας και τα ποιοτικά δεδομένα, η έρευνα στηρίχθηκε σε διεξοδικές συνεντεύξεις προκειμένου να αποτυπωθεί η αρχική εικόνα σχετικά με τα προβλήματα που σχετίζονται με την ψυχική υγεία στα καταστήματα κράτησης. Οι συνεντεύξεις αυτές βασίστηκαν σε ανοιχτές ερωτήσεις σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν στα σωφρονιστικά ιδρύματα, τις απόψεις και τις ανάγκες του προσωπικού, καθώς και τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα (τόσο θετικές όσο και αρνητικές) εντός των φυλακών. Αυτές οι συνεντεύξεις επιτρέπουν μεγαλύτερη ευελιξία στην απάντηση, καταγράφοντας τις πραγματικές ανάγκες των εμπλεκόμενων φορέων, καθώς και τις στάσεις και τις πεποιθήσεις τους σχετικά με την αποτελεσματικότητα των τωρινών διαδικασιών και συνθηκών διαβίωσης στα καταστήματα κράτησης. Μετά τη συλλογή τους, τα ποιοτικά δεδομένα κωδικοποιήθηκαν και ταξινομήθηκαν ώστε να αναλυθούν στατιστικά. Συνολικά, διεξήχθησαν 25 συνεντεύξεις, 5 για κάθε συμμετέχουσα χώρα, στις οποίες συμμετείχαν όλοι οι πιθανοί εμπλεκόμενοι φορείς (σωφρονιστικοί υπάλληλοι, επιστημονικό προσωπικό, εργαζόμενοι των ΜΚΟ, εμπειρογνώμονες και διοικητικό προσωπικό).

Όσον αφορά το ποσοτικό μέρος της έρευνας και τα ποσοτικά δεδομένα, δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο για τους εμπλεκόμενους φορείς, το οποίο αποτελείται από έξι διαφορετικά μέρη που καλύπτουν όλες τις πτυχές της ζωής των σωφρονιστικών υπαλλήλων και των κρατουμένων καθώς και την αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο, στο πλαίσιο της υποστήριξης της ψυχικής υγείας. Συνολικά το δείγμα για την χορήγηση του ερωτηματολογίου, αποτέλεσαν 500 άτομα , 100 δηλαδή από κάθε συμμετέχουσα χώρα, συμπεριλαμβανομένων όλων των πιθανών εμπλεκόμενων φορέων.

Στο ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκαν κυρίως κλειστού τύπου απαντήσεις (ναι / όχι) για να αποδοθούν καλύτερα οιπραγματικές πεποιθήσεις των συμμετεχόντων και να αποφευχθούν οι κλίμακες Likert που μπορεί να παράγουν μια σειρά στατιστικών λαθών (όπως π.χ η τάση προς το μέσο ή η ψευδο-διαφοροποίηση πιθανών απαντήσεων). Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν ανοικτές ερωτήσεις προκειμένου να υποστηριχθούν τα ποσοτικά δεδομένα και να καλυφθούν τυχόν ελλείψεις στις απαντήσεις του προσωπικού των φυλακών. Τέλος, το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε μια Φόρμα Συναίνεσης για την τήρηση των δεοντολογικών ερευνητικών προτύπων, η οποία ενημέρωνε τον κάθε συμμετέχοντα σχετικά με όλα τα δικαιώματα και την τυχόν ύπαρξη ευθυνών στο πλαίσιο της έρευνας.

Όσον αφορά τη δομή του ερωτηματολογίου, αρχικά αποτυπώθηκε το είδος της απασχόλησης των συμμετεχόντων, ώστε στη συνέχεια να κατηγοριοποιηθούν και να συγκριθούν με άλλους επαγγελματίες σε ζητήματα σχετικά με τις διαφορετικές στάσεις και το επίπεδο γνώσης και εμπειρίας που κατέχουν για τις ψυχικές ασθένειες και τη καθημερινότητα στις φυλακές. Σε ένα δεύτερο επίπεδο καταγράφηκε η προσωπική εμπειρία των συμμετεχόντων (στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία υπήρχε), μέσω ερωτήσεων προσωπικής παρατήρησης, σχετικά με την ψυχική υγεία του έγκλειστου πληθυσμού, τη συχνότητά εμφάνισής της στους διαφορετικούς πληθυσμούς κρατουμένων (νεοφερμένοι, πρόσφυγες, τοξικομανείς κλπ.). Επιπλέον, οι εργαζόμενοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν το δικό τους επίπεδο αντίληψης και κατανόησης όσον αφορά τη σημασία και την αναγκαιότητα κάλυψης των αναγκών ψυχικής υγείας των φυλακισμένων

Τρίτον, το ερωτηματολόγιο εξέτασε τη σχετική εκπαίδευση που έχουν οι συμμετέχοντες, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, καθώς και την ύπαρξη τυχόν προηγούμενης εργασιακής εμπειρίας σχετικής με τον τομέα της ψυχικής υγείας στο σωφρονιστικό σύστημα. Επιπλέον, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να καθορίσουν ποιο πιστεύουν ότι είναι το σοβαρότερο πρόβλημα ψυχικής υγείας των κρατουμένων για το οποίο θα επιθυμούσαν να αποκτήσουν περαιτέρω γνώση καθώς και να αξιολογήσουν τόσο τη σημερινή κατάσταση, όσο και τις μεθόδους διάγνωσης και

θεραπείας των ψυχικών ασθενειών των εγκλείστων. Τέλος, ζητήθηκε από το προσωπικό να εκτιμήσει τις διαδικασίες που ακολουθούνται, να καταθέσουν τις πεποιθήσεις τους για τη σημασία της διά βίου μάθησης και να εκφράσουν την πιθανή ευθυνοφοβία την οποία νιώθουν και η οποία ενδέχεται να αποτελέσει αποτρεπτικό παράγοντα για όλα τα παραπάνω.

Μετά την ενότητα “Εκπαίδευση”, το ερωτηματολόγιο έθεσε ερωτήματα σχετικά με την αξιολόγηση της τρέχουσας κατάστασης, σε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί - μέσα σε ένα λογικό χρονικό πλαίσιο - μια εικόνα για τις πρακτικές κάθε συγκεκριμένης φυλακής όσον αφορά την παροχή κατάλληλης διάγνωσης και θεραπείας προβλημάτων ψυχικής υγείας. Οι ερωτήσεις περιλάμβαναν την ύπαρξη ή μη κατάλληλων διαδικασιών σχετικά με την ψυχική υγεία καθώς και την έγκαιρη αξιολόγηση κατά την πρώτη εισαγωγή των κρατουμένων στο άγνωστο και ενδεχομένως εχθρικό περιβάλλον μιας φυλακής.

Μια άλλη σημαντική πτυχή που συμπεριλήφθηκε στο εργαλείο - ερωτηματολόγιο αφορά τις θεραπευτικές προσεγγίσεις στα καταστήματα κράτησης. Σε αυτό το μέρος του ερωτηματολογίου, ο/η κάθε συμμετέχων/χουσα έπρεπε να απαντήσει σε ερωτήσεις σχετικά με την προσωπική του/της εμπειρία και τις γνώσεις του/της σχετικά με την αντιμετώπιση των προβλημάτων ψυχικής υγείας των κρατουμένων, την άποψή του/της σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι κρατούμενοι τείνουν να αντιμετωπίζουν αυτά τα θέματα, τα άτομα τα οποία συνήθως εμπιστεύονται καθώς και την ύπαρξη της απαραίτητης υποδομής (όπως η παρουσία ενός επαγγελματία ψυχικής υγείας μέσα στη φυλακή) για την αντιμετώπισή τους. Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο εξέτασε λεπτομερώς το τρέχον καθεστώς, καθώς και τις λεπτομέρειες σχετικά με τα είδη θεραπείας που προσφέρονται σε κάθε φυλακή, την εξατομικευμένη τους προσαρμογή σε κάθε περίπτωση και την πιθανή απόρριψη τέτοιων υπηρεσιών από την πλευρά των κρατουμένων.

Όσον αφορά τα συμπτώματα και τις συνέπειες των προβλημάτων ψυχικής υγείας στη φυλακή, υποστηρίχθηκε ότι ο σημαντικότερος και ακριβέστερος δείκτης των επιπτώσεών τους στους κρατούμενους ήταν οι αυτοκτονικές συμπεριφορές και οι

αυτοτραυματισμοί. Έτσι ένα μέρος του ερωτηματολογίου αφιερώθηκε αποκλειστικά στην καταγραφή της τυχόν ύπαρξης αυτοκαταστροφικών φαινομένων και τη συχνότητά τους, καθώς και στα μέτρα πρόληψης που ενδεχομένως εφαρμόζονται. Κατά συνέπεια, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν την ύπαρξη και τη συχνότητα τέτοιων τάσεων να τις συνδέσουν με τις πιο ευάλωτες (κατά την άποψή τους) ομάδες που ενδέχεται να τις παρουσιάσουν καθώς και να αξιολογήσουν το βαθμό ετοιμότητά τους σε περίπτωση τέτοιου γεγονότος.

Τέλος, το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου εξέτασε τις προβλέψεις και τη προετοιμασία για τη ζωή μετά την αποφυλάκιση καθώς ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα για αυτούς τους ανθρώπους είναι η πιθανότητα υποτροπής και ενδεχόμενης επιστροφής στη φυλακή. Αυτό είναι πιθανό να συμβεί όταν ένα άτομο που πάσχει από κάποια ψυχική διαταραχή είτε δε διαγνώστηκε, είτε δεν έλαβε την κατάλληλη θεραπεία, είτε διέκοψε τη θεραπεία του μετά την αποφυλάκιση. Έτσι, τελεί εκ νέου σε κίνδυνο να υποτροπιάσει. Προκειμένου να αποφευχθούν τέτοια περιστατικά, το ερωτηματολόγιο αξιολόγησης εξέτασε την ορθή επαναξιολόγηση των κρατουμένων πριν από την αποφυλάκισή τους καθώς και την ύπαρξη προγραμμάτων ειδικά προσαρμοσμένων στις ανάγκες ψυχικώς πασχόντων κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επανένταξής τους (με τη βοήθεια είτε κρατικών φορέων είτε εξειδικευμένων ΜΚΟ).

Πιλοτική χορήγηση

Μετά την ανάπτυξή του, το εργαλείο- ερωτηματολόγιο εφαρμόστηκε πιλοτικά. Η πιλοτική εφαρμογή διεξήχθη από το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης στις γερμανικές φυλακές, προκειμένου να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητά του και η ικανότητα των συμμετεχόντων να το κατανοήσουν και να το ολοκληρώσουν, χωρίς να επηρεαστεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων.

Τρίτη Φάση - Έκθεση σχετικά με την παρούσα κατάσταση

Το τελευταίο μέρος αυτού του Παραδοτέου του έργου AWARE, αφορά τη συγγραφή της παρούσας έκθεση σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση, η οποία θα λειτουργήσει τόσο ως πρότυπο, όσο και ως μέσο σύγκρισης μεταξύ των ευρωπαϊκών

χωρών οι οποίες συμμετέχουν, των διαφορετικών στάσεων και αντιλήψεων νομοθετικών διατάξεων που προβλέπονται και διαδικασιών που ακολουθούνται στην αντιμετώπιση ύπαρξης προβλημάτων ψυχικής υγείας του έγκλειστου πληθυσμού τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά την έκτιση της ποινής του. Στην έκθεση θα παρουσιαστούν οι βέλτιστες πρακτικές, θα κατατεθούν προτάσεις και γίνουν μελλοντικές συστάσεις για καλύτερη αξιολόγηση και αντιμετώπιση ζητημάτων ψυχικής υγείας στις φυλακές. Θα ακολουθήσει πλήρης ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας με τη βοήθεια της περιγραφικής στατιστικής ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε με το πρόγραμμα SPSS.

Επισκόπηση των στόχων και προεπισκόπηση του 2^{ου} Παραδοτέου

Οι στόχοι του Παραδοτέου 2 του έργου AWARE αφορούν στο προσωπικό των φυλακών που έρχεται σε επαφή με τους κρατούμενους, εστιάζοντας στις στάσεις, τις πεποιθήσεις και την εμπειρία που οι ίδιοι διαθέτουν και στον τρόπο με τον οποίο αναγνωρίζουν και αντιμετωπίζουν τα ζητήματα ψυχικής υγείας μέσα στις φυλακές. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε, αξιολογεί τα παραπάνω με βάση έξι διαφορετικούς άξονες: την προσωπική εμπειρία, την εκπαίδευση, την αξιολόγηση, τη θεραπεία, τις αυτοκτονικές τάσεις και την υποστήριξη μετά την αποφυλάκιση. Κάθε ένας από αυτούς τους άξονες συμβάλλει με διαφορετικό τρόπο στη σφαιρική κατανόηση των ζητημάτων που προκύπτουν όταν γίνεται προσπάθεια να διασφαλιστούν επαρκείς όροι παροχής κατάλληλης φροντίδα σε ζητήματα ψυχικής υγείας μέσα στις ιδιότυπες συνθήκες του εγκλεισμού. Συνεπώς, μέσω της υλοποίησης της πρωτογενούς έρευνας του Παραδοτέου, ο στόχος είναι η αναγνώριση των αδυναμιών, των ελλείψεων και των τομέων που χρήζουν βελτίωσης. Διερευνάται ο χώρος της φυλακής, η παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας, η γνώση των επαγγελματιών και ανιχνεύονται οι ανάγκες κατάρτισής τους. Μέσω της ανάλυσης των αποτελεσμάτων, αναμένεται να διαμορφωθεί μια καλύτερη εικόνα σχετικά με το τι δεν λειτουργεί και τους λόγους που αυτό συμβαίνει ή γιατί οι πρακτικές οι οποίες ακολουθούνται δεν είναι σύμφωνες με τις βέλτιστες πρακτικές, όπως αναδείχθηκε στην μέσα από τη βιβλιογραφική μελέτη. Οι έξι άξονες θα

αναλυθούν χωριστά, ενώ παράλληλα θα ληφθούν υπόψη περαιτέρω στατιστικές ταξινομήσεις και κατηγοριοποιήσεις.

Ανάλυση αποτελεσμάτων

Για την ανάλυση των αποτελεσμάτων των ερωτηματολογίων χρησιμοποιήθηκε το SPSS 25 της IBM (Στατιστικό Πακέτο για τις Κοινωνικές Επιστήμες). Το SPSS παρέχει μια ποικιλία διαφορετικών στατιστικών αναλύσεων που μπορούν να συμβάλλουν στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων των ποσοτικών δεδομένων. Για του σκοπούς του εν λόγω έργου και προκειμένου να ερμηνευτούν καλύτερα τα αποτελέσματα της έρευνας, δημιουργήθηκαν πίνακες συχνότητας. Επιπλέον, χρησιμοποιώντας τη λειτουργία «χωρισμένου αρχείου», τα αποτελέσματα ταξινομήθηκαν με βάση τον τύπο απασχόλησης στο σωφρονιστικό σύστημα, προκειμένου να κατανοηθούν οι λεπτές διαφορές που επισημάνθηκαν στις πεποιθήσεις και τις στάσεις των εμπλεκόμενων φορέων, πάντα σε σχέση με τη θέση που υπηρετούν στη φυλακή. Στο Παραδοτέο 2 του έργου AWARE, κάθε χώρα εταίρος είχε ως στόχο τη συγκέντρωση συνολικά 100 ερωτηματολογίων από τους εμπλεκόμενους φορείς (π.χ. φύλακες, ψυχολόγους, εκπαιδευτικούς κλπ.).

Δημογραφικά Στοιχεία

Σε αυτή την ενότητα, θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν τα χαρακτηριστικά της ομάδας στόχου σχετικά με το συγκεκριμένο Παραδοτέο του έργου. Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ ότι το δείγμα επιλέχθηκε έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια ισορροπία μεταξύ του προσωπικού ασφαλείας και του επιστημονικού προσωπικού για να είναι στη συνέχεια δυνατή η σύγκριση των στάσεων των πεποιθήσεων καθώς και των παρατηρήσεων και των δύο. Πέρα από μια γενική ματιά στα στατιστικά στοιχεία του δείγματος στο σύνολό του, κρίθηκε σημαντικό και σκόπιμο να αναλυθούν επίσης τα αποτελέσματα για μεμονωμένες υποομάδες με βάση το είδος και τη θέση εργασίας των συμμετεχόντων. Αυτό μας επέτρεψε τη δημιουργία μιας σαφέστερης εικόνας των πεποιθήσεων της κάθε ομάδας και τη δυνατότητα κατάρτισης μιας πιο εύχρηστης

έκθεσης, εστιάζοντας κυρίως στις ιδιαιτερότητες των προβλημάτων σε κάθε διαφορετικό πλαίσιο αλληλεπίδρασης του προσωπικού των φυλακών με τον πληθυσμό των κρατουμένων.

Το δείγμα αποτελείται από 364 συμμετέχοντες. Από αυτούς το 39% ήταν γυναίκες και το 61% άνδρες. Παρόλο που με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι υπάρχει σχετική ισορροπία μεταξύ των φύλων, όταν τα δεδομένα αναλύονται με βάση τη τρέχουσα θέση εργασίας τους στη φυλακή, οι άνδρες φαίνεται να κυριαρχούν στις θέσεις που σχετίζονται με την ασφάλεια (75%), ενώ οι γυναίκες φαίνεται να απασχολούνται περισσότερο σε τεχνικό / επιστημονικό επίπεδο (51%), σε ΜΚΟ (89%), ως δικαστικοί επιμελητές (75%) και στα Σχολεία των Φυλακών (67%) (αν και τα μεμονωμένα μεγέθη των δειγμάτων διαφέρουν σημαντικά ανά κατηγορία).

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος είχε αποκτήσει τίτλους σπουδών δευτεροβάθμιας (33%), τριτοβάθμιας (33%) ακόμα και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης (31%) (με ελάχιστες ακραίες τιμές σε κάθε πλευρά, για όσους/ες είτε κατέχουν Διδακτορικό δίπλωμα είτε έχουν ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση). Μεταξύ των ομάδων, οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι είχαν το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, συγκριτικά με τις άλλες ομάδες καθώς μόνο το ήμισυ σχεδόν έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Τέλος, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος απασχολούταν στον τομέα της ασφάλειας και φύλαξης της φυλακής (61%), ενώ το υπόλοιπο αποτελούσε το τεχνικό και επιστημονικό προσωπικό (19%) ή ήταν δικαστικοί/ές επιμελητές/τριες (13%), εργαζομένων/νες σε ΜΚΟ (3%), διδάσκουσες και διδάσκοντες στο σχολείο των φυλακών (2%) ή άλλες περιπτώσεις (3, (όπως π.χ το προσωπικό διοίκησης φυλακών και οι υπάλληλοι του ιδιωτικού τομέα).

Προσωπική εμπειρία

Σε αυτή την ενότητα του ερωτηματολογίου εξετάστηκε η προσωπική εμπειρία των εμπλεκόμενων εργαζομένων και φορέων σε σχέση με την ψυχική υγεία των

κρατούμενων (τη συχνότητα εμφάνισης των προβλημάτων, τη σοβαρότητα και τη σύνδεση συγκεκριμένων υποομάδων του πληθυσμού των κρατούμενων με συγκεκριμένες ψυχικές παθήσεις).

Από τους 364 συμμετέχοντες, ένα υψηλό ποσοστό (85%) ανέφερε ότι γνωρίζει πως οι κρατούμενοι αντιμετωπίζουν κάποιο θέμα ψυχικής υγείας στη φυλακή στην οποία εργάζονται. Ακόμη πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι αυτή η τάση παρατηρήθηκε σε όλες τις υποομάδες και κατηγορίες των εργαζομένων. Επιπλέον, πάνω από το 1/3 των συμμετεχόντων ανέφερε ότι η συχνότητα εμφάνισης περιστατικών αποκλίνουσας συμπεριφοράς είναι υψηλή καθώς παρατηρείται καθημερινά. Όταν ερωτήθηκαν σχετικά με τις πιο κοινές εκδηλώσεις ψυχικής νόσου οι συμμετέχοντες κατέδειξαν ως τις πιο συχνές περιπτώσεις την χρήση ουσιών (22%), την κατάθλιψη (21%), τις συμπεριφορές αυτοτραυματισμού (22%) και τις διαταραχές προσωπικότητας (18%) είναι σημαντικό να διευκρινιστεί αφενός μεν ότι μερικά από τα παραπάνω μπορούν να χαρακτηριστούν ως συμπτώματα και όχι διαταραχές, αφετέρου δε ότι πολλοί/ες δεν είναι κατάλληλοι/λες για να διαγνώσουν διαταραχές προσωπικότητας αλλά και άλλες ψυχικές διαταραχές οι οποίες είναι δύσκολο να εντοπιστούν ακόμη και από εκπαιδευμένους επαγγελματίες (Horwood et al., 2017)).

Όσον αφορά την ευαλωτότητα των φυλακισμένων σε θέματα ψυχικής υγείας, οι πιο ευπαθείς ομάδες φαίνεται να είναι οι χρήστες ουσιών και οι νεοεισερχόμενοι κρατούμενοι, ενώ οι λιγότερο ευάλωτες ομάδες περιλαμβάνουν τους ηλικιωμένους και τους αλλοδαπούς. Τα αποτελέσματα αυτά είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, δεδομένου ότι θα περίμενε κανείς ότι π.χ. οι κρατούμενοι άλλων εθνικοτήτων θα αντιμετώπιζαν πρόσθετες δυσκολίες πέρα της φυλάκισης τους όπως π.χ. γλωσσικές και πολιτισμικές. Φαίνεται ωστόσο ότι η υπερεκπροσώπισή τους και η αίσθηση κοινότητας και αλληλεγγύης που δημιουργείται μεταξύ τους, τους βοηθά σημαντικά να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, να δημιουργήσουν ουσιαστικές σχέσεις καθώς μαζί και ένα σύστημα υποστήριξης μεταξύ των μελών της ίδιας εθνικής ομάδας

Τέλος, οι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι γενικά το προσωπικό των φυλακών ενδιαφέρεται πράγματι για τα θέματα ψυχικής υγείας των κρατουμένων κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής τους. Οι εργαζόμενοι στις ΜΚΟ και οι εκπαιδευτικοί των σχολείων των φυλακών δεν φαίνεται να έχουν την ίδια στάση, αλλά και πάλι, η περιορισμένη εκπροσώπηση των τελευταίων στο δείγμα καθιστά δύσκολη την ερμηνεία αυτών των αποτελεσμάτων. Κατά συνέπεια, πάνω από το ήμισυ (~65%) όλων των συμμετεχόντων, αναφέρουν ότι λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την εκδήλωση σωματικών, ψυχικών και και συναισθηματικών προβλημάτων των κρατουμένων υπογραμμίζοντας ότι έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν έναν/μια κοινωνικό λειτουργό ή / και ένα/μια ψυχίατρο ή ψυχολόγο.

Εκπαίδευση

Ένα από τα σημαντικότερα, αν όχι το πιο σημαντικό, μέρος του ερωτηματολογίου εξετάζει το θέμα της εκπαίδευσης που έχουν λάβει οι εμπλεκόμενοι σε θέματα ψυχικής υγείας των εγκλειστών. Ο σκοπός αυτού του μέρους είναι να αξιολογήσει τόσο την τρέχουσα γνώση όσο και τις ανάγκες εκπαίδευσης του προσωπικού των φυλακών, σχετικά με την ψυχική υγεία των κρατουμένων. Λόγω των ειδικών και μοναδικών συνθηκών των καταστημάτων κράτησης και των επιπτώσεών τους στην ψυχική υγεία καθώς και εξαιτίας των ιδιαίτερων αναγκών του συγκεκριμένου πληθυσμού, ακόμη και εκπαιδευμένοι ψυχολόγοι και ψυχίατροι χρειάζονται περαιτέρω εξειδίκευση για να γίνουν πιο αποτελεσματικοί και να προσαρμόσουν τις γνώσεις τους (Fazel, Hayes, Bartellas, Clerici & Trestman, 2016).

Πράγματι, η εικόνα που αποτυπώθηκε μέσω αυτής της έρευνας είναι παρόμοια με προηγούμενες έρευνες, με την έννοια ότι δείχνει τη μεγάλη έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης του προσωπικού των φυλακών στο εν λόγω ζήτημα (Hayes, Shaw, Lever-Green, Parker & Gask, 2008).

Το ερωτηματολόγιο εστίασε σε τρεις διαφορετικές πτυχές της εκπαίδευσης: α) στην εκπαίδευση για τον χειρισμό κρατουμένων με προβλήματα ψυχικής υγείας, β) στις θεωρητικές γνώσεις σχετικά με τα προβλήματα ψυχικής υγείας στη φυλακή και γ) στην προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία με αυτόν τον συγκεκριμένο πληθυσμό. Και στις τρεις πτυχές, οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν αρνητικά (62%), αναδεικνύοντας την έλλειψη τόσο θεωρητικής όσο και πρακτικής γνώσης σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης ζητημάτων ψυχικής υγείας, εκτός από την απουσία ευκαιριών εκπαίδευσης από τις ίδιες τις σωφρονιστικές δομές. Κατά συνέπεια, όταν ρωτήθηκαν για πιθανά πεδία γνώσης που θα ήθελαν να βελτιώσουν τη γνώση τους, οι πιο κοινές απαντήσεις αφορούσαν τη γενική πρόληψη και τη θεραπεία των ζητημάτων ψυχικής υγείας, εστιάζοντας κυρίως στα αρνητικά τους αποτελέσματα, όπως ο αυτοτραυματισμός και η αυτοκτονία. Πολλοί επίσης αιτήθηκαν ψυχομετρικά εργαλεία προσαρμοσμένα στις ανάγκες του πληθυσμού των φυλακών, ώστε να έχουν καλύτερη καθοδήγηση σχετικά με τη διάγνωση και επομένως πιο έγκαιρες και αποτελεσματικές παρεμβάσεις στον / στη ασθενή με πρόβλημα ψυχικής φύσεως. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εργαζόμενοι στις ΜΚΟ είναι η μοναδική ομάδα που έρχεται σε αντίθεση με τα παραπάνω αναφέροντας ότι κατέχουν επαρκή κατάρτιση, θεωρητικές γνώσεις και εμπειρία. Αυτό το γεγονός τους καθιστά πιθανούς υποψήφιους για τη μεταφορά της γνώσης και των ορθών πρακτικών στο προσωπικό των φυλακών. Ωστόσο, το μέγεθος του δείγματος των εργαζομένων στις ΜΚΟ δεν είναι αρκετά μεγάλο ώστε να επιτρέψει την γενίκευση των συμπερασμάτων. Τέλος, όταν ρωτήθηκαν για τις απόψεις τους σχετικά με το σημερινή κατάσταση στις φυλακές στο πεδίο της ψυχικής υγείας, οι περισσότεροι συμφώνησαν τόσο με την έλλειψη σχετικών προληπτικών και θεραπευτικών μέτρων, όσο και με τον ιδιαίτερο ρόλο τους στη διασφάλιση της ψυχικής υγείας και ευημερίας των κρατουμένων, εκφράζοντας την επιθυμία τους να εμπλακούν μακροπρόθεσμα περισσότερο στο πεδίο αυτό.

Αξιολόγηση της ψυχικής υγείας στο σωφρονιστικό σύστημα

Σε αυτή την ενότητα του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες απάντησαν σε ερωτήσεις σχετικές με τις υπάρχουσες πρακτικές για τα ζητήματα ψυχικής υγείας των κρατουμένων στα καταστήματα κράτησης στα οποία εργάζονται. Αυτή η ενότητα αποτελεί την εισαγωγή για τα ακόλουθα μέρη του ερωτηματολογίου (πρακτικές θεραπείας και αντιμετώπιση περιστατικών αυτοτραυματισμού).

Πράγματι, παρότι πάνω από το ήμισυ του προσωπικού των φυλακών (60%) αναφέρει ότι υπάρχουν πρακτικές αξιολόγησης και διάγνωσης των ψυχικών ασθενών, η ταχύτητα της εφαρμογής τους φαίνεται να είναι προβληματική. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι 2 στους 3 υπαλλήλους των φυλακών να αναφέρουν πως οι κρατούμενοι δεν περνάνε απο ψυχολογική αξιολόγηση κατά την άφιξή τους στη φυλακή, ακόμη και αν αυτό προβλέπεται..

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων ψυχικής υγείας στα καταστήματα κράτησης μπορεί να είναι πολύ δύσκολη. Αυτό το μέρος του - ερωτηματολογίου επικεντρώθηκε στην πρόληψη και την αποτελεσματικότητα των πρωτοκόλλων θεραπείας στις φυλακές. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες όταν ρωτήθηκαν για το αν έχουν λάβει οδηγίες για την περίπτωση που θα πρέπει να διαχειριστούν τέτοιες περιπτώσεις, απάντησαν αρνητικά καταδεικνύοντας και πάλι την έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης. Είναι ενδιαφέρον ότι όταν ρωτήθηκαν για το πού είναι πιο πιθανό κάποιος κρατούμενος να καταφύγει σε περίπτωση αντιμετώπισης μιας κρίσιμης κατάστασης, οι περισσότεροι εργαζόμενοι στις φυλακές αναφέρθηκαν στους ψυχολόγους των φυλακών, στο ιατρικό προσωπικό ή στις κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτή η απάντηση που έρχεται σε αντίθεση με εκείνη των ίδιων των κρατουμένων, που αναφέρουν χωρίς αμφιβολία ως τα κύρια πρόσωπα αναφοράς τους, την οικογένεια και τους φίλους τους. Το παραπάνω αποτελεί και για τη μη δυνατότητα συμμετοχής της οικογένειας σε περιπτώσεις εξατομικευμένης θεραπείας εντός της φυλακής και τη χρησιμότητα της παρουσίας και της συμμετοχής της στην

θεραπευτική διαδικασία. Πράγματι, αυτό αποτελεί μια σοβαρή παράλειψη, καθώς η σημασία της οικογενειακής εμπλοκής είναι σύμφωνα με το συστημικό μοντέλο στη θεραπεία ιδιαίτερα κρίσιμη και σημαντική (Becvar & Becvar, 2013). Πρόκειται αναμφίβολα για ένα από τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα μοντέλα ειδικά σε περιπτώσεις παραβατικής συμπεριφοράς και χρήσης ουσιών, που συχνά οδηγούν στη φυλάκιση.

Γενικά, οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν καταφατικά σχετικά με την ύπαρξη ειδικού ψυχολόγου/ψυχιάτρου εντός των φυλακών, καθώς και τη διαθεσιμότητα και την έγκαιρη ανταπόκρισή τους στα αίτηματα των κρατουμένων. Στις επόμενες ερωτήσεις, σχετικά με τη θεραπεία μετά τη διάγνωση καθώς και τα είδη των παρεχόμενων θεραπευτικών επιλογών, οι απόψεις διαφέρουν. Πολλοί εργαζόμενοι στις φυλακές ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν τις διαδικασίες σε τέτοιες περιπτώσεις (σε ποιόν απευθύνονται οι έγκλειστοι, πού λαμβάνει χώρα η θεραπεία κλπ.). Όσον αφορά τους τύπους θεραπείας, οι εξατομικευμένες συνεδρίες φαίνεται να είναι ο πιο συνήθης τύπος παρέμβασης, αν και δέχεται έντονη κριτική καθώς οι ομαδικές συνεδρίες φαίνεται να έχουν ίση ή μεγαλύτερη επίδραση, ειδικά στην περίπτωση κατά την οποία συνδυάζονται με ατομικές συνεδρίες (Khodayarifad, Shokoohi-Yekta & Hamot, 2009). Ωστόσο, περισσότεροι από τους μισούς εργαζόμενους απάντησαν ότι το σύστημα των φυλακών προσεγγίζει κάθε κρατούμενο με βάση τα προσωπικά του χαρακτηριστικά και τα ιδιαίτερα ζητήματα ψυχικής υγείας που παρουσιάζει και προσαρμόζεται στις ανάγκες του (56%). Παράλληλα ένας στους πέντε συμμετέχοντες απάντησε ότι έχει παρατηρήσει περιπτώσεις κρατουμένων που δεν λαμβάνουν την αιτούμενη βοήθεια, μολονότι θα μπορούσε έτσι να μειωθεί η ποινή τους.

Αυτοκτονικές συμπεριφορές στον πληθυσμό των φυλακών

Από όλα τα προβλήματα ψυχικής υγείας που είναι πιθανό να εμφανιστούν το πιο άμεσο και απειλητικό φαίνεται πως είναι η αυτοκτονία. Δυστυχώς τα ποσοστά αυτοκτονίας των φυλακισμένων είναι πολύ μεγαλύτερα από αυτά του γενικού πληθυσμού, κάτι που μπορεί να αποδοθεί τόσο στην σύνδεση ανάμεσα στην

εγκληματική συμπεριφορά και την ψυχική διαταραχή (που δεν φροντίζεται θεραπευτικά) όσο και στις συνθήκες εγκλεισμού σε ολόκληρο τον κόσμο (Barker, Kolves & De Leo, 2014). Έτσι, σε αυτό το τμήμα, διερευνήθηκε η συχνότητα αυτοχειρίας και άλλων αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών όπως για παράδειγμα οι αυτοτραυματισμοί.

Όσον αφορά την συχνότητά τους, οι συμπεριφορές αυτοτραυματισμού φαίνεται να είναι πολύ συχνές (αναφέρθηκαν από έναν στους τρεις συμμετέχοντες ενώ ένας στους δύο ανέφερε ότι είχε βιώσει περιστατικό αυτοκτονίας ή απόπειρας αυτοκτονίας μέσα στη φυλακή). Το ήμισυ του προσωπικού της φυλακής ανέφερε ότι αυτά τα γεγονότα συμβαίνουν σπάνια, αλλά ένα ανησυχητικό ποσοστό (20%) ανέφερε αντίθετα ότι λαμβάνουν συχνά. Κατά συνέπεια, μόνο το 40% των εργαζομένων στις φυλακές απάντησε καταφατικά στο αν υπάρχει πρόγραμμα πρόληψης αυτοκτονιών στην φυλακή όπου εργάζονται, με πολλούς από αυτούς να αγνοούν ή να αρνούνται την ύπαρξή του. Επιπλέον, οι νεοεισερχόμενοι και οι χρήστες ναρκωτικών ουσιών φαίνεται και πάλι ότι κινδυνεύουν περισσότερο από αυτοκτονικό ιδεασμό και αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές επιβεβαιώνοντας την υψηλή συσχέτιση μεταξύ ψυχικής υγείας και αυτοκτονίας (Farrelly, Jeffery , Rusch & Williams, 2015). Τα αποτελέσματα αυτής της ενότητας είναι ανησυχητικά, ειδικά αν ληφθεί υπόψη ότι το 60% του προσωπικού δεν έλαβε ποτέ εκπαίδευση για πολιτικές πρόληψης της αυτοκτονίας, ζωτικής σημασίας για την ευημερία των κρατουμένων.

Μέριμνα μετά την αποφυλάκιση

Μία από τα πιο σημαντικές αλλά και προβληματικές διαστάσεις του θέματος είναι η φροντίδα των κρατουμένων που πάσχουν από ψυχικά προβλήματα, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της φυλάκισης αλλά και μετά την αποφυλάκισή τους. Η επιστροφή του εγκλειστού στο κοινωνικό σύνολο, είναι ένα από τα σημαντικότερα βήματα της ζωής του καθώς η σωστή επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο είναι ζωτικής σημασίας για τη μείωση της υποτροπής και της επιστροφής στη φυλακή. Παρόλο που πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση (στην οποία όχι μόνο ο κρατούμενος αλλά και η ίδια η κοινωνία πρέπει να κάνει σημαντικά βήματα για να επιτευχθεί η επανένταξη) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος στιγματίζεται λόγω του εγκλεισμού του ενισχύει σημαντικά την μελλοντική εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς. Η ετικετοποίηση σε συνδυασμό με την ευαλωτότητα που συνεπάγεται η ύπαρξη ψυχικής ασθένειας κάνει τα πράγματα ακόμη πιο δύσκολα καθώς οδηγεί στο διπλό αυτό στίγμα, που το AWARE επιδιώκει να καταπολεμήσει. Επιπλέον οι φυλακές διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην επικοινωνία και τη συνεχή φροντίδα της ψυχικής υγείας των κρατουμένων. Ειδικά στις περιπτώσεις όπου το περιβάλλον της φυλακής προκάλεσε ή συνέβαλε στην εμφάνιση και την ανάπτυξη ψυχικών διαταραχών, είναι εξαιρετικά σημαντικό τα καταστήματα κράτησης να συνεργάζονται να ενημερώνουν και να παραπέμπουν σε άλλες δομές, φορείς και ιδρύματα της ελεύθερης κοινότητας προκειμένου να αναλάβουν στη συνέχεια τη φροντίδα της ψυχικής υγείας των κρατουμένων Έτσι, το τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου εστιάζει στις υπάρχουσες πρακτικές σχετικά με αυτή την πραγματικότητα εντός της φυλακής,

Όταν ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν σχετικά με το αν υπάρχει διαδικασία αξιολόγησης μετά την αποφυλάκιση, μόνο το 30% απάντησε καταφατικά, ενώ το 35% απάντησε ότι δεν υπάρχει και ένα ακόμα 30% πως δεν γνωρίζει κάτι σχετικά Αυτή η αβεβαιότητα και σύγχυση είναι επίσης εμφανής στην επόμενη ερώτηση, σχετικά με την τυχόν ύπαρξη ενός σχεδίου επιστροφής σε κοινότητες ή δομές που δημιουργήθηκαν για πρώην κρατούμενους μετά την αποφυλάκισή τους. Στην

περίπτωση αυτή το 30% των εργαζομένων στις φυλακές απάντησαν ότι αυτό συμβαίνει μερικές φορές, το 22% ποτέ και το 17% πάντα. Αυτές οι απαντήσεις δείχνουν έλλειψη σωστής ενημέρωσης και σύγχυση σχετικά με την ύπαρξη σχετικών δομών και φορέων. Ωστόσο, όταν ερωτήθηκαν για το αν γνωρίζουν πού πρέπει να στέλνουν τους κρατούμενους με θέματα ψυχικής υγείας μετά την αποφυλάκισή τους περισσότερο από το ήμισυ (60%) των συμμετεχόντων απάντησαν θετικά. Τέλος, οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι οι αποφυλακισμένοι απευθύνονται κατά κύριο λόγο στις ΜΚΟ. Αυτό καταδεικνύει την έλλειψη ειδικών κρατικών δομών, καθιστώντας αναγκαία την ύπαρξη των ΜΚΟ ώστε να καλύπτεται αυτή η έλλειψη.

Συμπεράσματα

Σκοπός της έρευνας ήταν η εκτίμηση των εκπαιδευτικών αναγκών και στάσεων των εργαζομένων στο σωφρονιστικό σύστημα και σχετικούς φορείς, η ανίχνευση του ρόλου της φυλακής στην κάλυψη των αναγκών ψυχικής υγείας των κρατούμενων και της δυνατότητας καταπολέμησης του στιγματισμού, με στόχο την κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας και την καταγραφή σημαντικών κενών και ελλείψεων στο σωφρονιστικό σύστημα, δύο είναι οι βασικές επισημάνσεις.

Από τη μία είναι σαφές ότι το κύριο πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι η έλλειψη παροχής εκπαίδευσης και κατάρτισης που οφείλει να σχεδιάζεται πάντα με γνώμονα τις ανάγκες των φυλακισμένων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες. Ακόμα και οι ψυχολόγοι και ψυχίατροι πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι η φυλακή αποτελεί ένα ιδιαίτερο περιβάλλον με ιδιαίτερες συνθήκες που επιβάλλουν εξειδικευμένη γνώση και εκπαίδευση. Η φυλακή εξ ορισμού οδηγεί σε πολλούς περιορισμούς. Παρά ταύτα είναι πολλή σημαντική η συζήτηση για τη διάγνωση και τους τρόπους θεραπείας και παρέμβασης σε περιπτώσεις κρατούμενων με ζητήματα ψυχικής υγείας. Θα πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση στους σωφρονιστικούς υπάλληλους, δεδομένου ότι είναι εκείνοι

οι οποίοι έχουν τη μεγαλύτερη επαφή με τους κρατούμενους σε τακτική μάλιστα βάση, καθιστώντας τους απαραίτητους αρωγούς στην έγκαιρη ανίχνευση περιστατικών ψυχικής υγείας και άλλων δύσκολων συμπεριφορών προκειμένου να ενημερώνουν άμεσα τις αρμόδιες αρχές και υπηρεσίες. Δεδομένου ότι οι ΜΚΟ φαίνεται να έχουν καλύτερη γνώση για τα εν λόγω ζητήματα και μεγαλύτερη εμπειρία θα μπορούσαν ενδεχομένως να ενεργήσουν ως πιθανοί εκπαιδευτές ή μέντορες του προσωπικού των φυλακών, μέχρι να υπάρξει η δυνατότητα παροχής εκπαίδευσης από την Πολιτεία και να καθιερωθεί δια νόμου η εκπαίδευση ως απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε επαγγελματική απασχόληση στο χώρο της φυλακής.

Το δεύτερο ζήτημα το οποίο πρέπει να αντιμετωπιστεί, είναι η έλλειψη διαθέσιμου προσωπικού καθώς και η έλλειψη κατάλληλων εργαλείων και υποδομών για την διάγνωση, την αξιολόγηση και την θεραπεία των ψυχικών διαταραχών των κρατουμένων. Και πάλι τα θέματα αυτά μπορεί να μην φαίνονται εξαιρετικά σημαντικά, δεδομένης ωστόσο της μεγάλης ευαλωτότητας ενός ατόμου που πάσχει ζητήματα ψυχικής υγείας, σε συνδυασμό με το στρες, το άγχος και την κατάθλιψη καθώς και την έλλειψη κατάλληλης «παρακολούθησης» εντός των φυλακών, αποτελούν αναμφίβολα προτεραιότητα. Πράγματι, πολλές από τις παρατηρήσεις του προσωπικού επικεντρώθηκαν σε αυτό το πρόβλημα. Η έλλειψη προσωπικού οδηγεί στην ανάγκη μεταφοράς των κρατουμένων σε εξωτερικές δομές και ιδρύματα υγείας επιφέροντας μεγάλη αναστάτωση τόσο στο προσωπικό των φυλακών όσο και στους ίδιους τους κρατούμενους. Παράλληλα οι ψυχολόγοι / ψυχίατροι που παρακολουθούν τακτικά έναν/μια ασθενή, παύουν πια να έχουν πλήρη εικόνα της καθημερινότητάς και της ψυχικής του/ της φροντίδας περιορίζοντας έτσι σημαντικά τη δυνατότητά τους για παροχή αποτελεσματικής βοήθειας στη συνέχεια.

Βιβλιογραφία

- Barker, E., Kõlves, K., & Leo, D. D. (2014). Management of Suicidal and Self-Harming Behaviors in Prisons: Systematic Literature Review of Evidence-Based Activities. *Archives of Suicide Research*, 18(3), 227–240. doi: 10.1080/13811118.2013.824830
- Farrelly, S., Jeffery, D., Rüschi, N., Williams, P., Thornicroft, G., & Clement, S. (2015). The link between mental health-related discrimination and suicidality: service user perspectives. *Psychological Medicine*, 45(10), 2013–2022. doi: 10.1017/s0033291714003158
- Hayes, A. J., Shaw, J. J., Lever-Green, G., Parker, D., & Gask, L. (2008). Improvements to Suicide Prevention Training for Prison Staff in England and Wales. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38(6), 708–713. doi: 10.1521/suli.2008.38.6.708
- Hopwood, C. J., Kotov, R., Krueger, R., Watson, D., Widiger, T. A., Althoff, R. R., ... Zimmermann, J. (2017). The time has come for dimensional personality disorder diagnosis. *Personality and Mental Health*. doi: 10.1002/pmh
- Khodayarifard, M., Shokoohi-Yekta, M., & Hamot, G. E. (2009). Effects of Individual and Group Cognitive-Behavioral Therapy for Male Prisoners in Iran. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(5), 743–755. doi: 10.1177/0306624x09344840